

УДК 37.035: [37.013.43:742]

СОЦІАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ ЗАСОБАМИ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Криловець Микола, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи, Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

ORCID 0000-0002-8322-9606

E-mail: km50@ukr.net

У статті розглянуто можливості реалізації соціокультурної складової сучасних музеїв різноманітного призначення в поліпшенні освітнього процесу і соціальному вихованні молоді засобами музейної педагогіки. Під соціокультурною складовою розуміють створений людством духовний світ, що охоплює національні, соціальні, економічні, політичні й інші суспільні відносини та вироблені людством протягом усієї історії духовні та культурні цінності, які впливають на людей, формують їхній світогляд, зокрема зумовлюють поведінку у сфері взаємовідносин з навколишнім середовищем та між собою. Соціокультурна складова змісту музеїв впливає не лише на пізнавальну сторону самопізнання учнів, але й сприяє формуванню їхніх ідеалів, ціннісних орієнтацій, самооцінки. Під час екскурсії в музей активно здійснюється розумове, трудове, моральне, естетичне, економічне виховання учнів. Через набуті в музеї знання та навички відбувається поглиблене пізнання світу, історії і культури свого та інших народів, створюється база для теоретичних суджень, формується свідомість молодшої особистості. Музейна педагогіка має величезні можливості для пізнання нових тенденцій у сучасній науці та сучасних дослідженнях, виховання себе як дослідника, аналітика, розвитку спостережливості, уміння робити узагальнення та прогнози. Музейна педагогіка допомагає не тільки максимально використовувати загальноосвітній і культурологічний потенціал музеїв, а й дає можливість випускникам на основі системи отриманих знань, умінь і навичок самовизначитися в мінливому навколишньому світі, продовжити освіту у вибраній галузі.

Ключові слова: освіта, соціальне виховання, музей, музейна педагогіка, культура, екскурсії, молодь, краєзнавство.

SOCIAL EDUCATION OF YOUTH BY MEANS OF MUSEUM PEDAGOGY

Krylovets Mykola, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Social Pedagogy and Social Work, Nizhyn Mykola Gogol State University

ORCID 0000-0002-8322-9606

E-mail: km50@ukr.net

On the path of social transformations and processes of European integration in Ukraine, many measures are taken to reform certain areas of activity, rethink and implement new, more effective, forms of rationalization of public life. One of the innovative directions of this reform is the museum pedagogy introduction in the educational process, which necessitates the scientific study of its use as the subject of social and educational work with different categories of youth.

The article considers the possibilities of implementing the socio-cultural component of modern museums for various purposes in improving the educational process and social education of young

people through museum pedagogy. The socio-cultural component is understood as the spiritual world created by mankind, which encompasses national, social, economic, political and other social relations and spiritual and cultural values developed by mankind throughout history, which influence people, shape their worldview, in particular, determine behaviour in relations with others. environment and among themselves. The socio-cultural component of the content of museums affects not only the cognitive side of students' self-knowledge but also contributes to the formation of ideas, values, self-esteem. During excursions in the museum, the mental, labour, moral, aesthetic, economic education of students is actively carried out. Through the knowledge and skills acquired in the museum, the knowledge of the world, history and culture of one's own and other people are deepened, the basis for theoretical judgments is created, the consciousness of the young personality is formed. Museum pedagogy has great opportunities to learn about new trends in modern science and modern research, to educate oneself as a researcher, analyst, to develop observation, the ability to make generalizations and predictions. Museum pedagogy helps not only to maximize the educational and cultural potential of museums but also allows graduates based on a system of acquired knowledge, skills and abilities to self-determine in a changing world, to continue education in the chosen field.

Keywords: education, social education, museums, museum pedagogy, culture, excursions, youth, local lore.

Постановка проблеми. Набуття молодим поколінням соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу є важливим завданням національної освіти і виховання особистості. Культура будь-якого історичного періоду одночасно поєднує в собі систему цінностей морального та матеріального характеру, отриману від попередників, тобто спадщину минулого, та створену нею на цій основі власну, підпорядковану вимогам та поняттям сучасності. Розвиток творчих здібностей молодшої людини неможливий без використання потужного потенціалу музею, зосередженого в пам'ятках матеріальної і духовної культури. Він сприяє виявленню творчих нахилів і розкриттю творчих здібностей особистості. У музеї є особливі умови для стимулювання творчого процесу [9, с. 336]. Використання потенціалу музейної педагогіки в освіті та вихованні на сьогодні цікавить значну кількість науковців, педагогів, музейних працівників та представників громадських об'єднань, що свідчить про актуальність означеної проблеми. Актуальність означеної проблеми засвідчує проведення двох всеукраїнських науково-практичних конференцій: «Музейна педагогіка в науковій освіті», що відбулися на базі Національної академії педагогічних наук України та Національного центру «Мала академія наук України» (Київ, 2019, 2020 рр.) [8, с.79].

Аналіз основних досліджень і публікацій. Історіографічне поле музейної педагогіки широко представлене українськими та зарубіжними дослідниками. Означений напрям все більше привертає увагу не лише фахівців галузі, але й істориків, культурологів, соціологів, педагогів, психологів. Серед українських дослідників провідне місце посідають ґрунтовні напрацювання Ю.Омельченка, А.Григор'єва, О.Ярошенко, Г.Марюхно, Ю.Ключко та ін., що торкаються принципів, методів та засобів музейної педагогіки. Питання взаємодії музею та школи розглядають у своїх дослідженнях Т.Рудько, В.Рагозіна, Л.Масол, Д.Щербак, Г.Поліщук, О.Класова та ін. Значний доробок із теорії та сучасних проблем музейної педагогіки становлять праці зарубіжних дослідників – А.Кунца, А.Гейна, Л.Норріс, Б.Столярова, М.Юхневич, А.Разгона та ін. [7, с. 151].

Мета дослідження – науково обґрунтувати умови ефективного використання матеріалів музеїв у соціальному вихованні молоді засобами музейної педагогіки.

Виклад основного матеріалу. Виховання з'явилося разом із виникненням людського суспільства й існуватиме протягом усього його історичного розвитку. Як соціальне явище, виховання властиве всім суспільно-економічним формаціям, має спільні ознаки: передавання накопиченого досвіду, формування певної ідеології, турбота про здоров'я і розвиток, збагачення знаннями, вміннями, досвідом, системою цінностей тощо. Проте його цілі, зміст, форми і методи історично змінні. Як соціальний інститут, виховання зазнає глибоких якісних змін у міру розвитку суспільства та суспільних відносин. Кожній суспільно-економічній формації відповідає особливий тип виховання, кожний соціум використовує свою національну систему виховання.

Виховання в широкому, соціальному розумінні є функцією суспільства з питань підготовки молодого покоління до життя, що здійснюється всім соціумом: суспільними інститутами, організаціями, церквою, засобами масової інформації і культури, сім'єю та школою. У вузькому, педагогічному розумінні, виховання – це спеціально організований та керований процес формування людини, який спрямований на розвиток особистості. Складовою виховного процесу є передавання суспільно-історичного досвіду новим поколінням з метою підготовки їх до суспільного життя і продуктивної праці.

Поняття «виховання» є одним із найфундаментальніших і головних у педагогічній науці, є предметом її дослідження. Виховання у процесі навчання, як і сам процес навчання, є явищем комплексним. У педагогічній діяльності вчителя виховання пронизує всю навчальну, позакласну та позашкільну сферу. Специфіка реалізації виховання пов'язана з об'єктивними можливостями шкільних навчальних дисциплін [6].

Соціальне виховання торкається всіх вікових категорій і потребує врахування вікових особливостей. При виборі методів соціального виховання потрібно дотримуватися принципу поваги до людини, можливості позитивного впливу. Соціальне виховання молоді в сучасних умовах відбувається при деформації міжособистісних відносин. Воно базується на моральних позиціях сучасної молоді, визначення спотворень моральних позицій та корегування їх проявів можливе в процесі краєзнавчої діяльності.

Важливим напрямком соціального виховання є прилучення до народознавства – вивчення культури, побуту, звичаїв, традицій, усної народної творчості рідного краю. Молодь ознайомлюють з культурними та матеріальними цінностями родини та народу, пояснюють зв'язок людини з минулими й майбутніми поколіннями, виховують інтерес до родинних і народних традицій. Під останніми розуміємо досвід, звичаї, погляди, смаки, норми поведінки, що склалися історично й передаються з покоління в покоління (шанувати старших, піклуватися про дітей, відзначати пам'ятні дати, берегти рідну природу тощо). Презентовані дітям під час відвідування музею, вони запам'ятовуються набагато краще й назавжди залишаються в душі дитини [6].

В Україні здавна існували надзвичайно високі вимоги до власних моральних чеснот (порядність, чесність, совісність, правдивість, справедливість, працелюбність, гідність, дотримання слова, вірність (громадянська, товариська, подружня)), особливо у ставленні до інших людей (повага до старших, свого роду, тактовність, толерантність, ствердження гуманних стосунків, гостинність), до праці (повага, любов до вільної праці, чесна праця, шана праці), побожне ставлення до хліба; відданість Вітчизні, рідній землі. Ці ідеї, ідеали, погляди, норми поведінки, збагачені тисячолітнім досвідом народу, несуть могутній моральний потенціал, який слугує успішному засвоєнню загальнолюдських цінностей школярами.

Серед факторів, що впливають на формування духовного життя країни, значне місце посідають музеї. Музеї стали соціокультурними осередками, у яких оберігають духовну і матеріальну спадщину громади, села, селища, міста. Як відомо, музеям по праву належить провідне місце серед установ культури, призначення яких полягає в акумулюванні, зберіганні і трансформації національної та світової історико-культурної спадщини [9].

Соціальна функція музеїв завжди була дуже важлива – музеї допомагають «поширювати знання і через емоційні переживання засвоювати їх кожному відвідувачеві, розширюючи горизонти свідомості». Сьогодні музей – це не просто культурний, науковий чи мистецький заклад: виконуючи традиційні демонстраційні функції експонування, він водночас стає середовищем навчання, науковим, духовним і розвивальним осередком, центром організації освіти і дозвілля. Разом із тим новий поштовх для розвитку отримує й музейна педагогіка [5].

Під час реалізації та застосування музейних експозицій в освітньому середовищі потрібно враховувати їх функції:

освітні: розширення знань, за межами програмного матеріалу та формування навичок самоосвіти;

розвивальні: формування дослідницьких, творчих та організаторських навичок та навичок роботи в колективі;

виховні: виховання патріотизму, поваги до минулого людства.

Ми переконані, що реалізація соціокультурної складової музеїв сприяє формуванню в учнів високих моральних якостей людини – добра, людяності, справедливості, патріотизму, працелюбності, гідності, честі, вірності, поваги до людей і до природи. Формується певний власний збірник законів і правил, норм, вимог, які регулюють ставлення і взаємодію людей, їхню поведінку. Це може спонукати юнацтво до певних вчинків і дій, а може і забороняти їх [4].

В історичних і краєзнавчих музеях України є цікаві експонати (стародавні інструменти, приладдя, механізми та інші знаряддя праці, зброя, одяг, посуд, меблі, прикраси тощо), що дають змогу уявити, яким було життя людей у минулі століття.

Одним із визначальних напрямків краєзнавчої роботи музею закладу освіти є розвиток у вихованців почуття прекрасного: формування у них високих естетичних смаків, уміння сприймати і оцінювати твори мистецтва, пам'ятки

історії й архітектури, красу і багатства рідної природи. Уміло використовуючи місцевий краєзнавчий матеріал, учителі шкіл і викладачі ЗВО на прикладах окремих історичних осіб, пам'яток історії і культури розкривають красу людських стосунків, красу людської душі, рідної природи, творчої праці тощо [10].

Музичні, мистецькі, художні твори, історичні, культурні та архітектурні пам'ятки приховують у собі цінну інформацію про життя та розвиток людства, використання ним природних умов та ресурсів, які можуть слугувати для нас важливим мотивуючим матеріалом для раціонального їх використання сьогодні.

Зберігаючи та демонструючи твори мистецтва та предмети повсякденного життя, музеї дають змогу дізнатися про різноманітні етапи культури, про закони науки, а отже, сприяють порозумінню між народами, спонукають відвідувачів до пізнання світу, до кращого розуміння самого себе [2].

Задля залучення учнів до надбань національної та світової культурної спадщини краєзнавчі, художні й історичні музеї організовують і проводять виставки, експозиції, тематичні вечори, круглі-столи, дискусії й диспути, спрямовані на презентацію витворів мистецтва українських художників, популяризацію своєрідної й унікальної народної культури, відродження національних традицій, а також розширення знань учнів про Україну та інші країни світу. Відвідування широкого спектру заходів, які організовують й проводять музеї, сприятиме підвищенню освітнього рівня учнів середньої школи загалом, а також формуванню їхнього світогляду, ціннісних життєвих настанов та особистісних якостей зокрема, а найголовніше – розвитку умінь і навичок їхньої свідомої громадянської поведінки [8].

Використовуючи експонати, що збирають, зберігають та експонують у музеях, учні можуть проводити дослідження, розробляти та реалізовувати власні проекти, проводити презентації власних знахідок і свого доробку.

Інноваційним явищем у музейництві є виникнення наукової дисципліни – музейної педагогіки. Вона свідчить про новий рівень підходу до розв'язання культурно-освітніх завдань, проблем освітньої специфіки музею, гуманізації й гуманітаризації навчання, оптимізації викладання предметів гуманітарного циклу, включаючи в навчально-виховний процес справжні пам'ятки культури [9, с. 336].

Музейна педагогіка – новий, однак уже популярний напрям навчально-виховної діяльності. На початковому етапі її розуміли як напрям музейної роботи з учнями. Як особлива галузь знань та досліджень, музейна педагогіка почала формуватися з 60-х років ХХ ст. Предметом музейної педагогіки є питання, пов'язані зі змістом, методами та формами, з особливостями педагогічного впливу музею на учнівську молодь та громаду. Вона є особливо актуальною, тому що розкриває індивідуальний культурний досвід народу в контексті його історичного, економічного та соціального розвитку. Через музейні зразки й експозиції здійснюється вплив на емоційну та когнітивну сфери особистості, яка усвідомлює універсальність загальнолюдської культури, і це важливо у формуванні всебічно розвиненої особистості.

Музейна педагогіка в освітньому процесі має різні підходи, методики,

спирається на традиції, мову, культуру, світогляд, що сформувалися історично. Метою сучасного освітнього процесу визнають активне сприяння процесу виховання особистості, формування її нового способу мислення через відхід від авторитарних принципів та підвищення мотивації до навчальної діяльності [8].

Одним із перспективних напрямів, які розв'язує музейна педагогіка, є формування особистості, а саме: залучення учнівської та студентської молоді до науково-дослідницької діяльності засобами музейної експозиції з використанням інформаційних технологій, розвиток творчих здібностей, вироблення здатності до самостійних суджень і оцінок, навичок критичного мислення, формування краєзнавчих компетенцій.

Нині музейна педагогіка надає широку можливість органічно поєднувати культуру та освіту, навчальну діяльність із роботою музеїв, особливо краєзнавчих і шкільних. Вона сприяє збагаченню загальної ерудиції, удосконалює знання і вміння в галузі історії, мистецтва, освіти [8, с. 85].

Відомо, що освіта спрямована на освоєння знань і розвиток пам'яті, інтелекту, раціонально-логічного мислення, а виховання – форма опанування людської чуттєвості і через неї – моралі, соціальних норм регуляції суспільного життя. Освітня функція музею набуває особливої значущості й цінності, підтверджуючи високу затребуваність суспільством ціннісного інформаційного потенціалу, формування соціальної, громадянської, інформаційно-комунікаційної компетентностей педагогів.

Особливістю навчання в музеї є можливість максимально реалізувати свої здібності й задовольнити інтелектуальні інтереси. У процесі навчання в музеї особисте емоційне переживання поглиблює отриману вербальну інформацію. Навчання стимулюється експресивністю, розмаїтістю й оригінальністю музейних предметів. Ефективність проведення музейних уроків визначається специфічною для музеїв предметною інтерпретацією явищ, процесів навколишнього світу. Метод особливих «музейних» уроків визнаний експертами Ради Європи одним із основних методів викладання історичних гуманітарних дисциплін у навчальних закладах, а екскурсії в музей оцінюються як діалогічна форма історико-культурної освіти [9, с. 335].

Сподіваємось, що STEM-освіта через музейну практику значно увиразнить креативні якості молоді, сприятиме розвитку її здібностей до аналітичної дослідницько-експериментальної роботи та критичного мислення. Застосування досвіду STEM-освіти країн Європейського Союзу допоможе активізувати учнівську молодь.

Музеї мають величезний науково-дослідний і культурно-освітній потенціал, який складається із серійних наукових колекцій, а поступове їх збагачення і комплектування дозволяє підвищувати якість освіти, проводити відповідну культурно-просвітню діяльність серед молоді.

Практичне впровадження технології музейної педагогіки в освітній процес середньої школи та ЗВО має бути забезпечений педагогічними заходами (формами, методами та прийомами), адекватними цілісному особистісному розвитку школярів та студентів. У процесі використання ресурсів музеїв є

можливим застосування всіх традиційних форм, методів і прийомів, описаних у загальній педагогіці, зокрема музейній педагогіці. Серед них – музейна екскурсія; музейний урок, самостійна робота в музейному середовищі, підготовка та захист дослідницьких проєктів на базі музейних матеріалів, організація виставок та їх огляд; музейне свято, колекціонування тощо. Педагоги доповнюють їх різноманітними способами організації процесу спілкування (квести, інтерактивні екскурсії та заходи з інтерактивними елементами; театралізовані екскурсії, проєкти, програми, тематичні цикли тощо) [1].

Звісно, у час ІТ-технологій у музеях закладів освіти все частіше використовують і сучасні цифрові технології – мультимедійні екрани, віртуальні тури, ігрові програми та мобільні додатки. Все частіше для використання мобільних додатків у музеях розміщують QR-коди, через які учні можуть отримати додаткову інформацію про окремі експонати, розміщені в експозиції.

Останнім часом завдяки діяльності краєзнавчих музеїв краєзнавство міцно увійшло в практику навчально-виховної роботи закладів освіти. Воно заслужено було відзначене як один із ефективних педагогічних засобів активізації всієї навчально-виховної та організаційно-методичної роботи. Зміст, організаційні форми і методи сучасного краєзнавства визначаються цілями та завданнями соціального виховання, вимогами навчальних програм, особливостями історичного минулого, конкретними природними й соціально-економічними умовами рідного краю.

Проблема оновлення змісту освіти, її модернізація засобами краєзнавства набуває нині особливої актуальності, адже відбувається усвідомлення та переосмислення власної історії, національних особливостей. Також зростає роль регіональних досліджень, здійснюється деталізація історичного процесу, виявлення специфічних чинників, котрі зумовлюють специфіку рідного краю, його своєрідність. Серед численних інститутів, що виникли як засіб збереження, дослідження історичної минувшини, залучення молоді до її вивчення, вагоме місце посідають музеї при закладах освіти. «Вони, як і наша молода Українська держава, переживають зараз складний час, що характеризується суперечностями, пошуками нових шляхів розвитку» [6].

У науково-освітній діяльності краєзнавство виконує три основні функції: педагогічну (визначає краєзнавство як дидактичний принцип, за допомогою якого можна домогтися підвищення ефективності навчально-виховного процесу в освітніх закладах, успішно опанувати практичні уміння і навички зі збору і зберігання краєзнавчого матеріалу, проведення елементарних досліджень); наукову (комплексне пізнання певної території); просвітницьку (громадська робота, суспільно корисна праця, розвиток взаємин між людьми, охорона природи, пам'яток історії і культури, пропаганда краєзнавства серед населення тощо).

Краєзнавство сьогодні виконує низку важливих, пізнавальних, пошукових, виховних, просвітницьких, туристичних і практичних завдань. За своєю сутністю краєзнавство є багатофункціональним. Воно є багатопредметним за своїм змістом: поділяється на історичне, географічне, літературне, етнографічне [3].

Краєзнавчий матеріал допомагає встановлювати системний зв'язок із

навчальним матеріалом, що вивчається на уроці. Уміння бачити своєрідність свого краю формує в учнів культуру патріота, громадянина. Уявлення географічного образу рідного краю створює міцну основу для вивчення учнями всієї Батьківщини.

Краєзнавчі музеї є міцним підґрунтям для здійснення екологічного виховання школярів, формування екологічної культури, грамотності, екологічної свідомості щодо недопустимості порушення рівноваги між живою природою і навколишнім середовищем, відповідальності людини перед природою за недбалу поведінку чи нераціональне втручання в неї.

Важливе місце у структурі музейно-освітнього простору відведено музеям при закладах освіти, які можна розглядати як творчі лабораторії для розвитку особистості. В Україні мережа музеїв освітньої галузі охоплює більше чотирьох тисяч закладів. Саме в музеях закладів освіти для всебічного розвитку краєзнавства, глибокого вивчення сторінок історії та природи рідного краю створено сприятливі умови для активізації та поліпшення виховної роботи серед молоді, залучення її до науково-дослідницької роботи [4].

Безперервний процес створення та відновлення роботи шкільних музеїв, світлиць, краєзнавчих куточків, музейних кімнат, використання у виховних заходах елементів фольклору, народних звичаїв та обрядів свідчить про переважно народознавчу функцію в роботі загальноосвітніх навчальних закладів. Також одним із поширених напрямків роботи є патріотичне виховання та створення музеїв Бойової слави, пам'яті, досліджень національно-визвольного руху. Спільними зусиллями учнів, їхніх батьків, педагогічних працівників, громадськості підтримується діяльність цих символічних вогнищ духовності, осередків емоційності та небайдужості, зацікавлення та гордості [6].

Відвідання музеїв підприємств сприятиме економічному вихованню молоді, формуванню у молоді нового наукового економічного мислення, прагнення до аналізу результатів своєї та колективної праці, а ще створенню моделі економічної поведінки школяра, його економічної культури. Адже формування в юного покоління якостей ощадливих господарів, умілих управлінців та менеджерів є необхідністю нашого часу. Економічне виховання школярів сприятиме вихованню в них почуття громадянина, здатного здійснювати самостійний вибір і приймати економічно обґрунтовані рішення в різноманітних життєвих ситуаціях. «Економічне виховання допоможе реалізувати розвивальну домінанту виховання самодостатньої особистості, здатної до самоосвіти і саморозвитку, використання набутих знань і вмінь для творчого розв'язання проблем, критичного опрацювання різноманітної інформації, що зможе змінити на краще своє життя і життя своєї держави» [10].

Незважаючи на результати низки наукових праць, у яких досліджено значення музейної педагогіки в освітньому процесі, вплив засобів музейної педагогіки на особистість школяра із проблемами здоров'я лишається практично не висвітленим. Але музеї при спеціальних школах для дітей з порушенням зору, слуху та ін. є в багатьох країнах світу, наприклад, Музей школи Перкінс (Perkins School for the Blind, США), Музей школи для незрячих Овербрук (Overbrook School

for the Blind, США), Музей історії та Природничий музей при Вашингтонській державній школі для незрячих (Washington State School for the Blind, м. Вашингтон, США), Музей тифлології при Спеціальному навчально-виховному центрі для незрячих дітей (Польща) тощо.

Глобальна пандемія руйнівним чином вплинула на сектор культури як в Україні, так і в усьому світі: усі заклади культури було закрито, культурні заходи скасовано, а митців та глядацьку аудиторію обмежено соціальними дистанціями й ізоляціями. Пандемія COVID-19 та запровадження карантину змусили музеї відмовитися від реалізації чи перенести заплановані події, відкриття анонсованих виставок і проєктів на невизначений термін. Ситуацію щодо роботи музеїв під час пандемії COVID-19 досліджувала Міжнародна Рада Музеїв (ICOM) та ЮНЕСКО. В умовах всесвітньої пандемії усі втратили можливість ходити до музеїв через карантинні обмеження та низку причин, які пов'язані з цим фактом. Але це не є причиною для того, щоб зупинити наше життя, наш розвиток, змінити уподобання. Можливо, навіть навпаки: це змусило нас шукати нові підходи до того, як ми можемо адаптуватися до нових, занадто «осучаснених» умов, до яких у першу чергу належить реальна обмеженість і недоступність. Але в наш час немає неможливого, і музеї як у світі, так і в Україні стали працювати дистанційно для своїх відвідувачів. У межах безпеки, збереження здоров'я та запобігання розповсюдження гострого респіраторного вірусного захворювання на COVID-19 значна частина світових культурних заходів була проведена й досі проводиться в онлайн-форматі, були переглянуті матеріали із власних архівів та колекцій, запровадили нові форми взаємодії з аудиторією. Навіть за умов фізичної недоступності, музеї почали створювати середовище, яке є комфортним та доступним для різних груп відвідувачів. Варто зазначити, що більшість організованих заходів було проведено безкоштовно.

Запровадження карантинних обмежень змусило музейних співробітників до пошуку нових форм комунікації зі своїми потенційними відвідувачами. Серед таких:

розміщення оцифрованих колекцій на онлайн-платформах (наприклад, Pinterest) з відкритим доступом, що, крім звичайного ознайомлення, дає можливість відвідувачам створювати ремікси, колажі, вдаватися до різного роду переосмислень скарбів, що зберігають музеї;

організація віртуальних екскурсій, зокрема із використанням Facebook або Instagram Live та Live Tweet, подкастів на YouTube тощо, що допомагає збільшити зацікавленість відвідувачів певними темами;

залучення аудиторії в соціальних мережах шляхом створення хештегів для обговорення певних тем, надання можливості ділитися особистим досвідом на сторінках музеїв, колекцій тощо, створення вікторин та конкурсів як спосіб заохотити аудиторію до ознайомлення з колекціями та виставками музею, певного особистісного їх переосмислення.

Варто зазначити, що деякі музеї ще до карантину активно почали використовувати альтернативні канали комунікації, що, у свою чергу, сприяло плановому переходу до онлайн-спілкування. Працюючи із знайомими онлайн-

платформами, співробітники музеїв створили низку нових проєктів. Створені на вимогу часу, вони стали постійними. Тому впровадження та активне використання альтернативних каналів зв'язку на сьогодні є необхідним складником у роботі музеїв [8].

Використання інтернет-ресурсів в освітньому процесі – вимога сучасності. До того ж, зараз, коли майже щодня з'являються нові неймовірні додатки, це більш ніж реально. Сьогодні існує велика кількість комп'ютерних ігор на історичну тематику. Зв'язок з історією більшість із них має досить умовний, за винятком певних зразків, створених спеціально з навчальними цілями.

У сучасному суспільстві під впливом процесів глобалізації і технологічного розвитку виникає новий простір для відвідування – віртуальний. Віртуальні екскурсії – це вид екскурсій без фізичного переміщення – переміщення відбувається в уяві. Віртуальні екскурсії надають можливість відвідувати музеї, використовуючи інформаційно-комунікаційні технології (комп'ютери, телефони тощо). У віртуальному світі зовнішнє відображення відбивається не тільки на екрані, а й у знаннях і досвіді. Адже відвідувачі віртуальної реальності можуть за допомогою аудіовізуальних способів спілкуватися з іншими онлайн-мандрівниками, пізнавати нову інформацію тощо [7].

Важливо також зазначити, що під час такої віртуальної екскурсії викладач може вдосконалити навички розуміння студентами англійської мови, підвищити інтерес до предмета за рахунок наочності, цікавості, інтерактивної форми подання навчального матеріалу, посилення міжпредметних зв'язків; підвищити мотивацію до самостійного навчання, розвитку критичного мислення; активніше використовувати методи взаємонавчання (обговорення навчальних проблем на форумах, у чатах, оперативне отримання підказок); розвивати навчальну ініціативу, здібності та інтереси учнів; стимулювати безперервну освіту протягом життя.

Використовуючи комп'ютерні технології, можна не тільки довідатися про структуру експозиції, але й одержати довідку про будь-який експонат. Існують програми, що доповнюють зміст експозиції. За допомогою довідкових програм відвідувач може побувати на віртуальній екскурсії, одержати при цьому той обсяг інформації, який йому потрібний. Програма, присвячена фондам музею, дозволяє заглянути в музейні сховища і познайомитися з найцікавішими музейними предметами [9].

Усе більшої популярності в музеях закладів освіти набувають квест-екскурсії. Така екскурсія містить у собі обов'язкові елементи квесту – учасники розв'язують задачі на логіку, розгадують загадки, складають пазли, грають в ігри, які були популярними в минулому, виконують пошук необхідної інформації і використовують її для виконання завдань, учаться працювати з інформаційними ресурсами та інше. А найголовніше те, що квест-екскурсії сприяють згуртуванню дитячого колективу та формують навички командної роботи, бо виконання різних завдань потребує спільної комунікативної діяльності [1].

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок. Отже, музеї відіграють важливу роль у вихованні молодого покоління відповідальних

громадян України, які усвідомлюють цінності громадянського суспільства, поважають культурне, духовне й історичне надбання українського народу, здатні відповідально реалізовувати власні права й обов'язки задля розвитку демократії в Україні. Оскільки Україна як європейська держава прагне відповідати найкращим світовим стандартам у питаннях культури, науки та освіти, то вітчизняним музеям слід використовувати за взірць найкращі приклади світових експозиційних об'єктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ісаєнко О. Створення та діяльність новітніх інтерактивних науково-освітніх просторів в Україні. *Музейна педагогіка в науковій освіті: зб. тез доповідей учасників II Всеукр. наук.-практ. конф.* Київ: Національний центр «Мала академія наук України», 2020. С. 140–143.
2. Косенко В. В. Путівники музеями Житомирщини. *Постаті землі Житомирської. Науковий збірник «Велика Волинь»*. Вип. 51. Бердичів: ФОП Мельник М. В., 2015. С. 387–391.
3. Криловець М. Г. Використання літературного краєзнавства Житомирщини в соціальному вихованні молоді. *Постаті землі Житомирської. Науковий збірник «Велика Волинь»*. Вип. 51. Бердичів: ФОП Мельник М. В., 2015. С. 261–267.
4. Криловець М. Виховний потенціал музеїв Ніжинського університету імені Миколи Гоголя. *Музейна педагогіка в науковій освіті: зб. тез доповідей учасників II Всеукр. наук.-практ. конф.* Київ: Національний центр «Мала академія наук України», 2020. С. 146–150.
5. Криловець М. Г. Геологічний відділ краєзнавчого музею у навчанні географії. *Музейна справа в науковій освіті: зб. тез доповідей учасників I Всеукр. наук.-практ. конф. 28.11.2019 р.* Київ-Біла Церква: В-во «Авторитет». С. 212–217.
6. Криловець М. Г. Соціальне виховання засобами туристсько-краєзнавчої роботи. *Бердичів від давнини до сьогодення. Науковий збірник «Велика Волинь»*. Вип. 52. Бердичів: ФОП Мельник М. В., 2015. С. 323–329.
7. Маньковська Р. Музейно-освітній простір України: структура та інновації. *Музейна педагогіка в науковій освіті: зб. тез доповідей учасників II Всеукр. наук.-практ. конф.* Київ: Національний центр «Мала академія наук України», 2020. С. 150–155.
8. Рокицька О. Музейна педагогіка в науково-освітньому просторі музею історії Київщини. *Музейна педагогіка в науковій освіті: зб. тез доповідей учасників II Всеукр. наук.-практ. конф.* Київ: Національний центр «Мала академія наук України», 2020. С. 78–86.
9. Снагощенко В. В. Діяльність музеїв вищих педагогічних навчальних закладів: традиційний та інноваційний підходи. *Педагогічні науки: зб. наук. пр. Част. перш.* Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2005. С. 332–339.
10. Татушинський В. Музей як освітній простір технологічної освіти. *Музейна педагогіка в науковій освіті: зб. тез доповідей учасників II Всеукр. наук.-практ. конф.* Київ: Національний центр «Мала академія наук України», 2020. С. 216–217.

REFERENCES

1. Isaenko O. Stvorennja ta dihalnist novitnih interaktyvnyh naukovo-osvitnih prostoriv v Ukraini. *Muzeina pedagogika v naukovi osviti: zb. tez dopovidei uchasnykiv II Vseukr. nauk.-prakt. konf.* Kuiv: Nacionalny centr «Mala academia nauk Ukrainy», 2020. S. 140–143.
2. Kosenko V. V. Putivnyky muzejamy Zytomyrshyny. *Postati zemli Zytomyrskoi. Naukovy zbirnyk «Velyka Volyn»*. Vyp. 51. Berdychiv: FOP Melnyk M. V., 2015. S. 387–391.
3. Krylovets M. G. Vykorystanna literaturnogo kraeznavstva Zytomyrshyny v socialnomu vyhovanni molodi. *Postati zemli Zytomyrskoi. Naukovy zbirnyk «Velyka Volyn»*. Vyp. 51. Berdychiv: FOP Melnyk M. V., 2015. S. 261–267.
4. Krylovets M. G. Vyhovny potencial muzeviv Nizynskogo yuniversytetu imeni Mykoly Gogola. *Muzeina pedagogika v naukovi osviti: zb. tez dopovidei uchasnykiv II Vseukr. nauk.-prakt. konf.* Kuiv: Nacionalny centr «Mala academia nauk Ukrainy», 2020. S. 146–150.

-
5. Krylovec M. G. Geologich ny viddil kraeznavchogo muzeju u navchanni geografii. Muzeyena sprava v naukovi osviti: zb. tez dopovidye uchasnykiv I Vseukr. nauk.-prakt. konf. 28.11. 2019 r. Kuiv-Bila Cerkva: V-vo «Avtorytet». S. 212–217.
  6. Krylovec M. G. Socialne vyhovanna zasobamy turysko-kraeznavchoi roboty. *Berdychiv vid davnyny do sгодenna. Naukovy zbirnyk «Velyka Volyn»*. Vyp. 52. Berdychiv: FOP Melnyk M. V., 2015. S. 323–329.
  7. Mankovska R. Muzejno- osvitni prostir Ukrainy: struktura ta innovacee. *Muzeina pedagogika v naukovi osviti: zb. tez dopovidei uchasnykiv II Vseukr. nauk.-prakt. konf.* Kuiv: Nacionalny centr «Mala academia nauk Ukrainy», 2020. S. 150–155.
  8. Rokytska O. Muzeina pedagogika v naukovo- osvitnomu prostori muzeju istorii Kyivshyny. *Muzeina pedagogika v naukovi osviti: zb. tez dopovidei uchasnykiv II Vseukr. nauk.-prakt. konf.* Kuiv: Nacionalny centr «Mala academia nauk Ukrainy», 2020. S. 78–86.
  9. Snagochenko V. V. Dijalnist muzeiv vychyh pedagogichnyh navchalnyh zakladiv; tradyceynue ta innovacyeny pidhody. *Pedagogichni nauky: zb. nauk. pr. Chast. persh.* Sumy: SumDPU im. A. S. Makarenka, 2005. S. 332–339.
  10. Tatuchynsky V. Muzeue jak osvitni prostir tehnologichnoi osvity. *Muzeina pedagogika v naukovi osviti: zb. tez dopovidei uchasnykiv II Vseukr. nauk.-prakt. konf.* Kuiv: Nacionalny centr «Mala academia nauk Ukrainy», 2020. S. 216–217.